

DIMENSIUNEA DE GEN ÎN MANIFESTAREA COMPORTAMENTULUI SOCIAL LA ȘCOLARII MICI

GENDER DIMENSION IN THE MANIFESTATION OF SOCIAL BEHAVIOR IN LITTLE SCHOOL CHILDREN

Lilia PAVLENKO, dr., conf. univ.,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău
ORCID: 0000-0003-1707-9045
pavlenko_lilia@mail.ru

Lilia PAVLENKO, PhD, Associate Professor,
“Ion Creanga” SPU of Chisinau

CZU: 373.3.064:305

DOI: 10.46727/c.v1.21-22-03-2024.p227-234

Abstract. Due to the social and economic changes, the interest of researching the social behaviour remains to be in progress. The society requests flexible, outgoing people who are able to solve constructively all the difficulties. In this article are presented the results of an investigation, which had the purpose to identify the role of gender factor on the manifestation of social behaviour at primary school pupils. The experiment consisted from three classical stages: observation, training and the control. At the observation stage, was used the Questionnaire which determines the pupil's social competences (by G.M. Bepalova, O.Yu. Chmyr, N.M. Formago) and the Observational Method. The obtained results emphasized both gender similarities and differences for the researched indicators. The formative program focused on the formation of social skills, such as cooperation under stressed situations, of assimilation adhering to the group rules, of empathy manifestation, compassion in the group, enterprise, etc. The obtained differences after the validation of the program, proved its efficiency, and the proposed recommendations can be useful for the specialists of this field in order to facilitate the formation of social behaviour.

Keywords: social behavior, young school children, gender dimension.

Interesul pentru studiul comportamentului social îl întâlnim în lucrările mai multor autori: sociologi, biologi, psihologi, începând cu Gustave le Bon (*Psihologia mulțimilor*, 1895), care pune bazele teoriei despre comportamentul colectiv și piatra de temelie în explicarea comportamentului social. Autorul explică cu ajutorul *legii uniformizării acțiunilor* că în cadrul mulțimilor „personalitatea conștientă se transformă într-un «suflet colectiv» cu caracteristici specifice, supunându-se unor norme de grup și perzându-și individualitatea, ignorând propriile sisteme de valori” [2].

Cu o viziune diferită asupra explicării comportamentului social vine Herbert Blumer (1900 – 1972), autorul teoriei reacțiilor circulare, care vorbește despre contagiunea comportamentală comparativ cu cea mintală a lui Gustave le Bon. Autorul face distincție între mulțime și mișcările sociale, aduce câteva clasificări ale mulțimilor, subestimează rolul liderului de grup.

În același context, o nouă perspectivă asupra comportamentului social este propusă de Ralph Turner (*Comportamentul colectiv*, 1957) prin *Teoria emergenței normei* – între

comportamentul de grup și cel colectiv există o continuitate dată de normă. Rolul colectivului, al normelor de grup sunt definatorii în formarea comportamentului social.

În anul 1962, James Devies, cu ajutorul *Teoriei convergenței*, susține că normele stau la baza comportamentului social, altfel inegalitatea dintre indivizi poate duce la conflicte, frustrare, apoi agresiune.

Mai târziu, în anul 1994, apare lucrarea lui Serge Moscovici *Psihologia socială sau mașina de fabricat zei*, în care autorul evidențiază rolul liderului în comportamentul social.

După cum vedem, autorii numiți încearcă să explice că societatea, mulțimile, grupurile de indivizi urmăresc în comportamentul social relaționarea în cadrul grupului și rolul liderului.

Pe lângă autorii enumerați, alte studii referitor la comportamentul social au fost realizate de cercetătorii: P. Iluț, S. Moscovici, S. Chelcea, P.P. Neveanu, A. Bandura etc. [1, 2, 3, 4].

În esență, comportamentul social include acțiuni ale indivizilor într-un grup, care modelează într-un anumit fel interesele altor persoane, ale grupurilor din care fac parte, interesele întregii societăți, cu alte cuvinte, comportamentul social este interacțiunea dintre indivizi în societate, manifestată în acțiunile și relațiile lor și care, de obicei, corespund acțiunilor acceptabile din cadrul grupului din care face parte individul. Respectiv, comportamentul social este comportamentul persoanei, acceptat sau nu de alte persoane, fie pozitiv, fie negativ. Astfel, se diferențiază comportamente *prosociale* (consecințe sociale pozitive asupra altor persoane, de exemplu, comportamentul de ajutorare, altruismul) și *antisociale* (efecte negative asupra celorlalți, de exemplu, comportamentul agresiv).

Interesul pentru subiectul dat sporește și mai mult în contextul cercetării acestuia la diferite vârste, în special, la vârsta micii școlarități, subiect reflectat în lucrarea de față. Anume în această perioadă, elevul își extinde cercul de comunicare, de interacțiune cu cei de o vârstă, cu alți adulți. De felul cum elevul mic socializează în mediul școlar depinde includerea lui în socium, calitatea relațiilor cu cei din jur.

În parte, ne-am referit la rolul factorului de gen, pe care îl considerăm unul valoric în modelarea relațiilor în cadrul grupurilor. Abordarea comportamentului social în grupurile școlare din perspectiva genderului ajută în construirea relațiilor, păstrând individualitatea de gen a fiecărui copil, minimalizând influența stereotipurilor de gen, realizând diferențiat procesul educațional etc.

În continuare vom prezenta rezultatele unui studiu experimental al cărui scop a vizat cercetarea manifestării comportamentului social la școlarii mici în funcție de factorul de gen. La investigație au participat 60 de elevi ai claselor a IV-a, cu vârsta cuprinsă între 10 și 11 ani, dintre care 33 băieți și 27 fete.

Metodele de cercetare aplicate au inclus:

1. Chestionarul pentru determinarea competențelor sociale la elevi (G.M. Bespalova, O.Yu. Chmyr, N.M. Formago), în baza căruia au fost selectate 7 criterii (41 de afirmații) cu referire la caracteristicile comportamentului social.
2. Metoda observării, care a avut drept scop constatarea comportamentului social după patru niveluri cu anumiți indicatori incluși în *Fișa de observare*.

Rezultatele obținute la ambele metode sunt prezentate în continuare. Astfel, în figura 1 avem rezultatele la Chestionarul pentru determinarea competențelor sociale la elevi (G.M. Bespalova, O.Yu. Chmyr, N.M. Formago) pentru băieți.

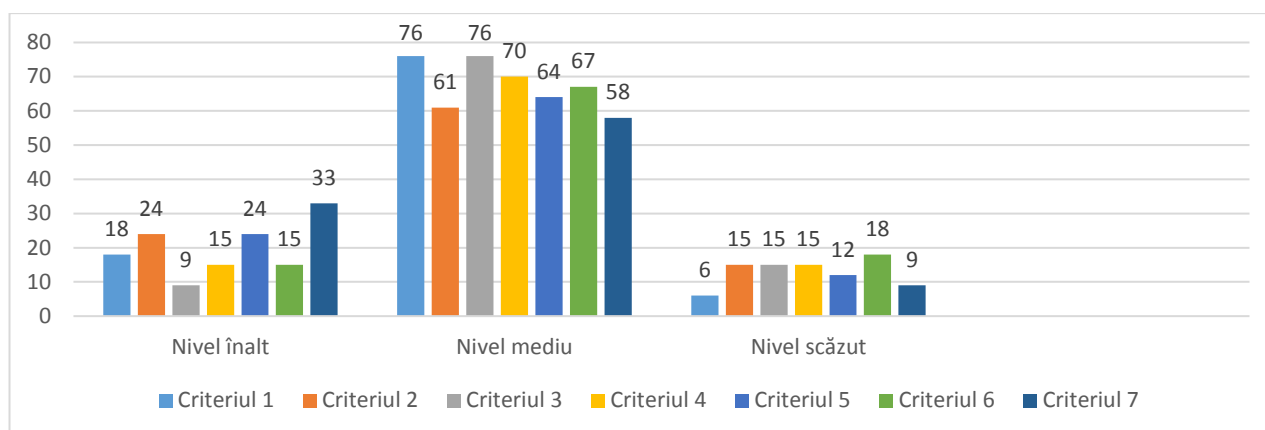

Figura 1. Rezultatele obținute la Chestionarul pentru determinarea competențelor sociale (G.M. Bepalova, O.Yu. Chmyr, N.M. Formago) la băieți

Unde: 1. acceptarea „normelor sociale” ale unei anumite societăți; 2. conștientizarea necesității de a extinde cunoștințe-abilități sociale pentru a atinge un nivel ridicat de adaptabilitate; 3. înțelegerea și evaluarea adecvată, corelarea condițiilor sociale specifice și a capacităților acestora de a obține rezultatul dorit; 4. capacitatea (dorința) de a-și actualiza experiența personală în raport cu o anumită situație socială; 5. identificarea și selectarea modalităților posibile și a celor mai eficiente forme de activitate, a opțiunilor de comportament; 6. disponibilitatea de a accepta responsabilitatea personală pentru alegerea propriului comportament într-o situație de interacțiune socială; 7. toleranța.

După cum observăm din figura 1, majoritatea datelor înregistrate pentru băieți prevalează la nivelul mediu cu tendință spre nivel înalt și cele mai scăzute date sunt înregistrate la nivelul scăzut. La nivelul mediu, cele mai proeminente date sunt la criteriul 1 (acceptarea „normelor sociale”...) și 3 (înțelegerea și evaluarea adecvată...). La nivel înalt se evidențiază în comportament manifestarea toleranței la băieți (33%).

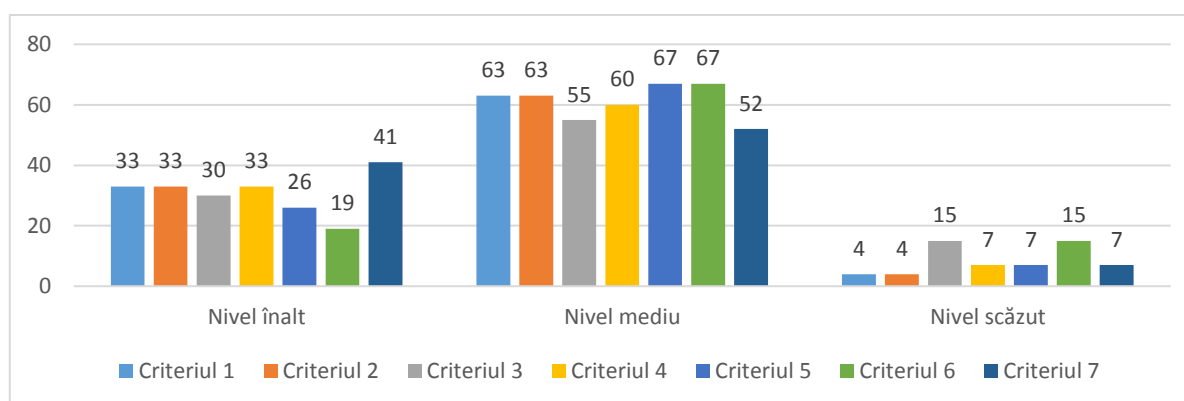

Figura 2. Rezultatele obținute la Chestionarul pentru determinarea competențelor sociale (G.M. Bepalova, O.Yu. Chmyr, N.M. Formago) la fete

Unde: 1. acceptarea „normelor sociale” ale unei anumite societăți; 2. conștientizarea necesității de a extinde cunoștințe-abilități sociale pentru a atinge un nivel ridicat de adaptabilitate; 3. înțelegerea și evaluarea adecvată, corelarea condițiilor sociale specifice și a capacităților acestora de a obține rezultatul dorit în această situație; 4. capacitatea (dorința) de a-și actualiza experiența personală în raport cu o anumită situație socială; 5. identificarea și selectarea modalităților posibile și a celor mai eficiente moduri de activitate, a opțiunilor de comportament; 6. disponibilitatea de a accepta responsabilitatea personală pentru alegerea propriului comportament într-o situație de interacțiune socială; 7. toleranța.

Tendențe asemănătoare se observă și în comportamentul fetelor: prevalează nivelul mediu cu tendință pronunțată spre nivel înalt doar cu unele diferențe în date și, ca și în cazul băieților, în comportament prevalează toleranța, fapt ce poate fi observat în figura 2.

Totodată, se observă și unele diferențe, și anume: comparativ cu băieții, la 30% dintre fete se atestă un nivel mai înalt la astfel de caracteristici precum *înțelegerea și evaluarea adecvată...* (criteriul 3) comparativ cu băieții (doar 9 %) și *capacitatea (dorința) de a-și actualiza experiența personală în raport cu o anumită situație socială* (criteriul 4) – 33% dintre fete față de 15% dintre băieți.

Dacă analizăm datele înregistrate la nivelul scăzut, observăm că băieții (18%) cel mai puțin sunt dispuși să accepte responsabilitatea personală pentru alegerea propriului comportament într-o situație de interacțiune socială (vezi criteriul 6). Fetele, la fel, mai puțin reușesc la acest criteriu (15%) și tot 15% dintre ele întâlnesc dificultăți în *înțelegerea și evaluarea adecvată* a capacităților de a obține rezultatul dorit în această situație (criteriul 3).

Rezultatele obținute la metoda observației au inclus date la patru niveluri de observare, cu mai mulți indicatori, pe care le regăsim în tabelul 1.

Tabelul 1. Rezultatele obținute la metoda observației în funcție de factorul de gen

Niveluri/indicatori ai comportamentului social	Băieți -33				Fete - 27			
	În mare măsură (3p)	Măsură medie (2p)	Măsură mică (1p)	Deloc (0)	În mare măsură (3p)	Măsură medie (2p)	Măsură mică (1p)	Deloc (0)
Nivel cognitiv - afectiv								
<i>inițiativa de a comunica cu ceilalți</i>	27%	36%	27%	9%	44%	41%	15%	-
<i>perceperea emoțiilor, stărilor celorlalți</i>	24%	36%	24%	15%	33%	33%	11%	22%
<i>manifestarea afecțiunii față de ceilalți</i>	24%	30%	30%	15%	48%	37%	15%	
Nivel intențional								
<i>Tendința de a comunica în grup cu cei de o vârstă</i>	61%	30%	9%	-	63%	26%	11%	
Intenția de a alege un tip de comportament în situație de conflict								
<i>acomodare</i>	21%	49	21%	9%	30%	30%	30%	11%
<i>evitare</i>	30%	9%	30%	30%	41%	30%	26%	7%
<i>cooperare</i>	42%	24%	21%	42%	33%	30%	19%	19%
<i>conflict</i>	27%	30%	15%	27%	19%	22%	7%	52%
Nivel comportamental								
<i>manifestă inițiativă</i>	36%	24%	18%	21%	37%	37%	11%	15%
<i>respectă regulile de grup</i>	39%	27%	27%	6%	59%	30%	11%	-

<i>manifestă compasiune, amabilitate în relație cu cel de o vârstă</i>	58%	21%	18%	3%	64%	15%	7%	-
<i>Ține cont de interesele altora</i>	24%	27%	27%	21%	26%	33%	15%	26%
Integrarea în grup								
<i>cooperare cu ceilalți în rezolvarea unor sarcini comune sau în desfășurarea unui joc</i>	30%	30%	24%	15%	26%	44%	22%	7%
<i>înțelegerea și respectarea regulilor asociate unui context social</i>	58%	21%	18%	3%	81%	15%	4%	-

Observăm din tabelul dat, la nivelul cognitiv-afectiv, unele diferențe: pentru fete, datele sunt mai semnificative la nivelul înalt, pentru băieți, la nivelul mediu; la *nivelul intențional* se observă aceleași tendințe pentru ambele sexe, doar cu diferențe în date. Astfel, fetele reușesc într-o măsură mai mare la indicatorii *tendința de a comunica în grup cu cei de o vârstă și evitare*, băieții, la *acomodare, cooperare și conflict*. Băieții reușesc la majoritatea celorlalți indicatori ai nivelului intențional, deținând întâietatea, adică ei mai puțin întâlnesc dificultăți la *tendința de a comunica, de a se acomoda și a coopera în cadrul situațiilor tensionate*. La acest nivel sunt atestate date și la lipsa unor manifestări, de exemplu, în alegerea modalităților de comportament în situații de conflict subiecții mai puțin folosesc *evitarea*, o parte considerabilă dintre ei nu cooperează în situațiile tensionate. Aparte merită evidențiat că aproximativ fiecare al 3-lea – al 4-lea elev nu dorește să provoace conflicte în situațiile tensionate.

Dacă privim datele pentru nivelul scăzut, găsim că doar 22% dintre fete nu percep deloc emoțiile și stările celorlalți, comparativ cu băieții care la toți indicatorii acestui criteriu înscriu rezultate. Deci, la nivelul cognitiv-afectiv, fetele atestă mai multe caracteristici ale comportamentului social decât băieții.

La *nivel intențional*, subiecții, indiferent de factorul de gen, au înregistrat un nivel înalt pentru *tendința de a comunica în grup cu cei de o vârstă* (63% dintre fete și 61% dintre băieți). În *intenția de a alege un tip de comportament în situația de conflict*, observăm că cei mai mulți dintre băieți (49%) se acomodează într-o măsură medie situației de conflict față de datele diferite obținute pentru fete, care într-o măsură mai mare în comportament aleg *evitarea* în astfel de situații (41% dintre fete) față de băieți (30%). 42% dintre fete, într-o măsură mare, optează pentru cooperare în situații conflictuale, comparativ cu băieții. 42% dintre băieți, într-o măsură mare, au optat pentru această strategie și tot 42% dintre ei nu o folosesc deloc. Strategia de a provoca conflicte în situații tensionate este aleasă într-o măsură medie de 30% dintre băieți față de 22% dintre fete, 27% dintre băieți o aleg într-o măsură mare față de 19% dintre fete și deloc nu optează pentru conflict 27% dintre băieți și 52% dintre fete.

Analizând rezultatele obținute la indicatorii *nivelului comportamental*, observăm din tabel că fetele, în măsură mare sau medie, manifestă inițiativă în comportament, respectă regulile de grup, manifestă compasiune, țin cont de interesele altora, comparativ cu băieții.

Și la nivelul *integrarea în grup* de la indicatorul *cooperarea cu ceilalți în rezolvarea unor sarcini comune sau în desfășurarea unui joc*, rezultatele obținute s-au situat la nivel mediu pentru ambele genuri, iar cele pentru indicatorul *înțelegerea și respectarea regulilor asociate unui context social* subiecții le manifestă într-o măsură mare cu date mai înalte pentru fete.

Cercetarea caracteristicilor comportamentului social la elevii de vârstă școlară mică în funcție de factorul de gen a dovedit atât asemănări, cât și deosebiri, fapt ce ne-a condus spre formularea următoarelor *concluzii*.

- La vârsta școlară mica, atât fetele, cât și băieții denotă un nivel mediu de dezvoltare a caracteristicilor comportamentului social investigat.
- Rezultatele obținute la majoritatea indicatorilor testați s-au dovedit a fi semnificative din perspectiva factorului de gen.
- În formarea competențelor sociale care stau la baza comportamentului social se va axa pe principiile individualității și a diferențierii de gen.

În continuare, a fost elaborat și implementat un program formativ, alcătuit din 10 activități, în vederea formării abilităților sociale la copii de vârstă școlară mică. Copiii au fost implicați în diverse activități, care au cuprins o gamă largă de obiective: să asimileze o serie de cunoștințe esențiale despre disciplinarea propriului comportament; să formeze deprinderi, abilități de rezolvare și cooperare în cadrul situațiilor de conflict; să devină mai siguri și încrezători în relații; să asimileze și să respecte regulile de grup, de manifestare a compasiunii, a inițiativei etc. În urma realizării programului elaborat, a fost desfășurată etapa de control (figurile 3 și 4).

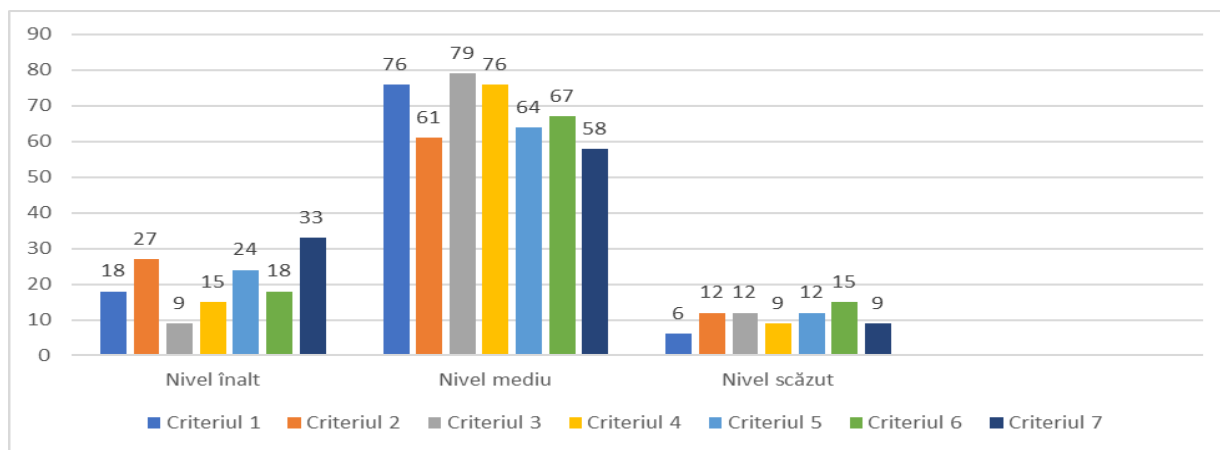

Figura 3. Rezultatele obținute la Chestionarul pentru determinarea competențelor sociale (G.M. Bespalova, O.Yu. Chmyr, N.M. Formago) pentru băieți (etapa de control)

În figura următoare se pot vizualiza rezultatele obținute în rândul fetelor.

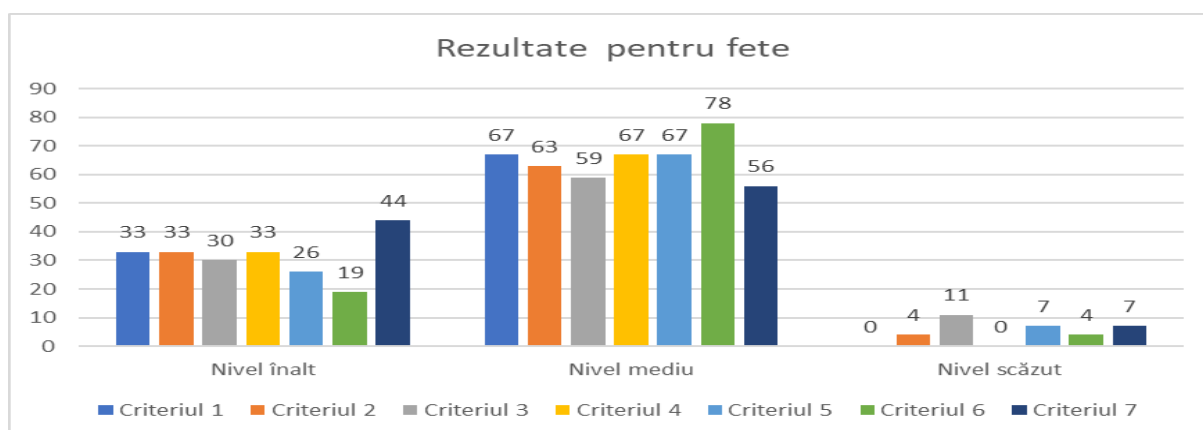

Figura 4. Rezultatele obținute la Chestionarul pentru determinarea competențelor sociale (G.M. Bepalova, O.Yu. Chmyr, N.M. Formago) pentru fete (etapa de control)

Unde: 1. acceptarea „normelor sociale” ale unei anumite societăți; 2. conștientizarea necesității de a extinde cunoștințe-abilități sociale pentru a atinge un nivel ridicat de adaptabilitate; 3. înțelegerea și evaluarea adecvată, corelarea condițiilor sociale specifice și a capacităților acestora de a obține rezultatul dorit în această situație; 4. capacitatea (dorința) de a-și actualiza experiența personală în raport cu o anumită situație socială; 5. identificarea și selectarea modalităților posibile și a celor mai eficiente moduri de activitate, a opțiunilor de comportament. 6. Disponibilitatea de a accepta responsabilitatea personală pentru alegerea propriului comportament într-o situație de interacțiune socială; 7. toleranța.

Analiza comparativă a rezultatelor obținute la etapa de constatare și control în linii mari arată că nivelul de dezvoltare a caracteristicilor comportamentului social la vârsta școlară mică rămâne a fi mediu atât la fete, cât și la băieți, unele date crescând din contul nivelului scăzut. La fel, se observă o creștere modestă a datelor obținute la nivelul înalt, în parte, pentru manifestarea toleranței unul față de altul. Constatările denotă că la fete schimbările sunt mai puțin pronunțate decât la băieți.

Drept sinteză, programul formativ a avut efecte pozitive asupra îmbunătățirii unor caracteristici ale comportamentului subiecților. Totodată, rezultatele obținute la etapa de control au dovedit că astfel de activități e bine să fie desfășurate permanent, elevii să fie implicați în diverse programe formative, activități de joc, pentru o mai bună cunoaștere de sine și a colegilor de clasă, care încep să dobândească mai multă importanță; pentru sporirea nivelului de încredere în sine; de formare a capacităților de autoreglare a propriilor emoții; de cunoaștere a varii modalități de comportament în situații de conflict și alegerea acelor optime; de responsabilizare în alegerea comportamentului propriu în diverse situații sociale etc.

Unele *recomandări* pentru cadrele didactice, psihologi școlari, părinți, în procesul educational, în cadrul familiei, ar contribui la facilitarea formării unui comportament prosocial la micii școlari.

- Școlarii mici să fie implicați permanent în programe de dezvoltare a abilităților sociale, de interacțiune pozitivă în cadrul grupului.
- Să fie valorificate punctele forte ale copilului.
- În cadrul relațiilor elev-elev, elev-adult, să se manifeste o atitudine empatică.
- Să se ofere suficientă autonomie și inițiativă copilului spre a-și dezvolta abilitatea de a face față singur dificultăților.

- În cadrul familiei, în luarea deciziilor, să fie implicat și copilul, pentru a învăța să-și asume responsabilități, să acumuleze experiență.
- Comunicarea dintre părinți să fie una pozitivă, bazată pe stimă și înțelegere etc.

Bibliografie:

1. CHELCEA, S. Comportamentul prosocial. In: *Psihologie socială – aspecte contemporane*. Iași: Polirom, 1996 (coord. A. Neculau). ISBN 973-9248-07-1.
2. CHELCEA, S. *Memorie sociala si identitate națională*. Bucuresti: Editura I.N.I., 1998.
3. CHELCEA, S., DUDUCIUC, A. *Psihologie socială studiul interacțiunilor umane*. București, 2013. 340 p. ISBN 978-973-711-455-6.
4. ILUȚ, P. *Valori, atitudini și comportamente sociale*. Iași: Polirom, 2004. 256 p. ISBN 973-681-763-6.
5. MOSCOVICI, S. (coord.) *Psihologia socială a relațiilor cu celălalt*. Iași: Polirom, 1998. 256 p. ISBN 973-683-071-3.
6. PAVLENKO, L. Caracteristici practice comparative ale activității sociale la preșcolari și școlarii mici. In: *Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare*. Materialele conf. șt. cu participare internațională consacrată aniversării a 65-a a USM, 21-22.09.11. Vol. II: Științe sociale. Chișinău: CEP USM, 2011, pp. 206-208.
7. PAVLENKO, L. Dinamica componentei comportamentale a competenței sociale la vârstele: preșcolară, școlară mică și preadolescentă. In: *Psihologie*. 2014, nr. 3-4, pp. 13-23. ISSN 1857-2502. (Cat. C).